

Giedrius Alkauskas
Skyrius iš poemos
Waykitoia Wieszpatia

1810 m.

Lietuvių ir prūsų dievatis pamilsta liuteronų pastorių Liudviką
Martyną, krikštyja jį Jedeminu, ir suteikia entuziazmo rinkti
lietuvninkų dainas

*Grasildai Blažienei,
Už per ją įvykusį tiesioginį ryšį ir su Poetais,
kurie jau amžinatvėje,
Su kryževiviais ir jų kronikomis,
Su P. Ruigiu, J. Bretkūnu, F. Kuršaičiu,
Ir su visa įkvepenčia, gaudžiančia,
niekada jau nebenutilsiančia Prūsa!*

§ 1

1.1.

Toli toli nuo Ventės rago, Rasytės link, buvo Perkūnkalvės sala.

J. Basanavičius, „Iš gyvenimo vėlių ir velnių“, 1898

1.2.

Ey, kilo kilo,
O ir iszkilo
Isz Gilijos Mestužo
Geltonasis Laivužis.

(Perkūnas):
Kažin kokie šešėliai –
Tamsoj degtuką brėžiu,
Nejaugi atsikėlei,
Liudvikai Rėza?
(Liudas):
Arklelis nukinkytas,
Rupšnoja kiemo žolę,
Ir knygos suguldytos

Kaip vėgėlės ant suolo.

(P.): Ey Brolyt Brolyt,
Brolyti mano,
Katrūn sukva Laivuži,
Kur žėglūsva Žėglūzus?

(L.): Tai va žila motulė,
Va Prūsija, va marios,
Kur paslaptys didžiulės
Žmogeliui atsidaro.

*Iš dainos, atsiųstos L. Rėzai
J. F. Hertelio iš Aulavėnų, 1828*

*„Karvaičių kaime, kuris užpustytas
smėlio“*

Sigitas Geda, 1987- 2001

1.3.

Tawa Nousem kas tu essei en dangon – pirmoji prūsiškų poterių eilutė gali būti skaitoma ir kaip šifras. Vertimas turėjo aiškų adresatą – senprūsius, kurie savo ruožtu turėjo dar senesnes maldas. Pavyzdžiui, *Dausų Tėve, kursai esi Antdievis...* Viršiausias Dievas: Andajus, Antdievis, Ant-Dangis. Sutraukta formulė. Naujojoje maldoje lieka senosios tonas, aidas, gelmė. Naujas dievas priiima gilesniąją savastį.

*Sigitas Geda, „Vasarė ajero šneka“
(2002-ųjų dienoraštis, 317-318 p.) 2008*

1.4.

Gediminas buvo tasai, kur dar atsiminė dangų, dangaus tvarką (Gdm, dnm, menas dangų).

Sigitas Geda, „Babilono atstatymas“, 1994

1.5.

Kas po tūkstančių metų ras pėdsakus tavo, tėvyne,
Žydinti bočių šalie, kur mano dainos suskambo?
Bet, liūdnoji vieta, visas tave aš mylėsiu,
Medį kiekvieną pradingusį savo krūtinėj nešiosiu!

Nes čia pats gyvenau: tarp sodų žaliųjų ir kūdrų
Tėvas ir mama už rankų, mane čia vedžiojo,
Jie čia ilsis – ir gal anapus mane tebemyli.

Ludwig J. Rhesa
Prußena oder preussische Volkslieder 1809

§ 2

LIUDVIKO ANTRASIS KRIKŠTAS

Žiebias Karvaičių
Liktyš užpūstos!
Širdį atpustė –
Ir atsirūstino
Kumpas dievatis,
Valdonis Prūsos.

Skliautas – maratės,
Žėglužės – kopos,
Pustomos – sopa!
Tai Išdidusis
Liktį pamatęs:
Sielos liktarną,
Viešpaties tarną,
Lietuvį Prūsijos.

Dangaus dievatis,
Žybsnių medėjas,
Sustabdė vėją.
Tą, kurs velėja
Marių brangvyną,
Rūko šėdryną.
Tą, kurs kedena
Smėlio perynas,
Sielvarto plynės.

Tą, kurs išpildė

Prakeiksmą seną
Žilo dievačio,
Nirtaus Perkūno.
Tą, kurs sukrovė
Kraitį Karvaičiams –
Kaulų malūną...
Tą kurs supustė
(Jau – amžinatvei!)
Aukso karūną...

Be kepuružės,
Marių norago,
Dago botago,
Vienas vienužis,
Leidos dievatis
Į gaiso pusnį,
Pašvaistę prūsų,
Lig Venčio rago –
Į Rusnės pusę.

Smėliuos, lyg namėje,
Giesmužę ganęs
Liudas, *Louisas*,
(Liuteriui – *Ludwigas*,
Pijui – *Ludovico*,
Mums – Liaudų Vytis)
Žvairo, apysenio,
Kaukėnų nuobaigos,
Kristupo Dovydo
Viticho išūnis.

Tarė Perkūnas:
– *Kails Poskails Ains Par Antars!*
Žėgliais žėgliuojį
Jūrėm, maratėm:
Senis prieš vaiką,

Vaikas prieš gandra!
Irstais per smėlį,
Sąmalas kūnų:
Dvelksmas prieš vėją,
Vėjas prieš umarą!

Laikmalio girnomis,
Dvaskalio kirviais,
Krikštiju, smiltiju
Gedminu, Geda,
Būk Jedeminu!
Dievas apgieda
Tavo likimą!

Progiesmiais – žuvys,
Priedainiais – rupūžės,
Blezdingos – šūviais
Saulėn sūduvio!

Rėdos marėtos,
Ilgesiu rėdytos,
Krygėm pakaustytos!
Būtys ir būviai! –
Nyko dievūnas,
Žemės nelietęs,
Bet neataušo
Įdegtos pėdos.

Liudas atsakė:
– Aš nors – Martynas,
Laimintas ostija,
Tas, kursai vyną
Kelia ne tostui –
Švęsiu Perkūną,
Klydusį sūnų,
Piktą brolatį
Viešpaties Jėzaus! –
Priėmė krikštą
Liudvikas Rėza.

- Giesmės lietuvininkų
Liesis lyg poteriai! -
Laimino šviečiantis
Smėlio altorius.

- Man atsigerti
Ne rinčvynačio
Jūres, marates
Gaubiančių rožių!
Ir ne dainužių
Veimaro genijaus
Vokiškų žodžių -
Meisterio, skaldo,
Sielas užvaldžiusio.

Man atsigerti
Tik kalbužatės
Priegliaus, Varusnės,
Nemuno sodų.
Apsismilkyti
Atdūsiu prūso -
Bangpūčio gūsiu
Skliautuotuos plotuos.

Ta kalbužatė -
Lyg prisikėlę
Dievo šunačiai,
Vaiskūs saulabroliai,
Klaikią belaikę
Mirtį aplotų.

Sergėtų galvą
Jotvingio, skalvio;
Sembo, notango
Laižytų ranką.
Nuo priešų gintų

Varmį, nadruvį,
Bartą, galindą -
Neštųs lauktuvių
Burgundas, štirlandas!

- -- Tik Donelaičio,
Bačiai, precentoriai,
Pastoriai, ponai,
Pirkite tomą!
Metai Tolminkiemio
Ir *Kleinlittavo*
(Vardą, lyg inkarą,
Grunau užrašė) -
Guldenas vienas,
Penkiolika grašių - - -

Man tėviškėlėn
Neparirkluoti
Marių bangužėm,
Neparvandruoti
Kopų takužiais...

Man tėviškėlė -
Neramios amžiais,
Šviesios patamsiais,
Gėlos, druskingos
Raibulių lūžtvės.
Aistmarių vėjo
Slaptingos gūžtos.

Man tėviškėlė -
Katrūn saulatė,
Tas, kas nugiedrintą
Savo vienatvės
Giesmę nokina.

Man tėviškėlė -
Tas, kursai kuršius,

Kaimus užpustomus,
Gilią, Rusnę,
Tilžę, Rasytę,
Šviesą, kur plyti
Šiapus jūračių
Į amžinatvės
Vėrinį pina!

Kėlėsi Rėza.
Liudvikas Rėza.
Ir – Gediminas.

2019-VII

§ 3

Komentarai

4.1. Žodžiai iš Liudviko Rėzos ir jo pagalbininkų surinktų dainų.
Šaltiniai:

L. Rėza, Lietuvių liaudies dainos I, paruošė J. Jurginis ir B. Kmitas, Vilnius 1958.

L. Rėza, Lietuvių liaudies dainios II, paruošė A. Jovaišas, Vilnius 1965.

Liktis, -ies (germ.) – žvakė

Žėgliuoti – plaukiuoti burlaiviu

Žėglius, -iaus (germ.) – burė

Valdonis, -io – valdovas

Medėjas, -o – medžiotojas

Brangvynas, -o (germ.) – degtinė

Šėdrynas, šėdrynėlė (germ.) – šydas

Perynas, -o (sl.) – plunksų patalas

Venčio ragas, -o (Venčioragas) – Ventės ragas

Namėje, namėj – namie

Krygė, -ės (germ.) – karas

Rinčvynis, -io (germ.) – Reino vynas, apskritai geras vynas

Batis, -čio (sl.) – kuršis, draugas

Vandruoti, -ja, -avo (sl.) – keliauti, žygiuoti

Katrun – kuria kryptimi, į kuri pusę

4.2. Kontekstai

Prutena oder..., eilėraštis „Nuskendęs kaimas“, vertė. V. Bložė.

Entuziazmas (gr. *en-theos-ousia*) – dieviškasis įkvėpimas.

Dagas – gaisras, ugnis.

Pijus XIII – Popiežius (1800 - 1823) Rėzos laikais.

Liaudų Vytis – Česlovo Gedgaudo kalbinė improvizacija lekšemos „Ludwig“ tema („Mūsų praeities beieškant“, 1972 m.; 2-as pataisytas leidimas, Kaunas 2018). Pastarasis veikalas yra nepagrįstai etno-, lingvo- ir religijo-centrinis, dažnai profaniškas kalbotyros, mitologijos ir istorijos klausimais. O autoriaus idėjos šioje knygoje apie instrumentų temperaciją ir XX a. muziką net nediskutuotinos – trečdalį knygos galima išmesti dėl nemoksliskumo. Dar trečdalį – dėl piktybių. Betgi: „*Septyniose vasaros giesmėse*“ Geda cituoja Gedgaudą! Ir man nušvito: ar gali pseudolingvistika būti gera poezija? Retai, bet gali! Juk Gedgaudas vertintinas ne kaip tyrėjas, besivadovaujantis mokslo metodais, o kaip neeilinis eruditas, turintis gilią kalbinę pajautą, improvizaciją, jaučiantis kalbos gyvasties ir apmirties, gajų morfologizmų ir dirbtinių filologizmų atskirtį. Tik reikia skaityti tą gerąjį knygos trečdalį. Ir skaityti taip, kaip kartais skaitome Tacitą, M. Pretorijų, E. Stelą, M. Strijkovskį, A. Vijūką-Kojelavičių, netgi S. Daukantą ar T. Narbutą. Kodėl gi ne? Č. Gedgaudas, mano manymu, geriausiose vietose yra originalus poetas!

Kristupas Dovydas Vitichas – Kaukėnų bažnytinis mokytojas, Rėzos giminaitis, priglobęs vaikystėje našlaičiu likusį Liudviką 1785-1791 m.

Kails poskails ains par antars (Sveiks pasveiks vienas per antrą) – jotvingiškas (iš J. Meletijaus užrašų) pasisveikinimas, panaudotas ir Broniaus Kutavičiaus oratorijoje „*Iš jotvingių akmenų*“ (1983 m.) Likusios jotvingių apsamojoje akmenys Lietuvoje – vietovardžiai *Kirsná*, *Gáilintas*, *Léipalingis*, ir kiti (*Algirdas Sabaliauskas*, „*Mes baltai*“, pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius 2002, p.84-85)

Jedeminas – 1810 m., pateikdamas žinias Karaliaučiaus universitetui, Rėza nurodo, jog yra kilęs iš lietuvių giminės ir papildo savo vardą lietuviškuoju Gediminu (Jedeminu). Žodžio pradžios pasikeitimas nestebina. Juk dėl vokiško tarimo kai kuriuose Rytprūsių lietuviškuose žodynuose vietoj gintaro atsirado *jentaras* (*Algirdas Sabaliauskas*, „*Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę*“, Vilnius 1994, LKI, p. 101).

Sūduviai Prūsijoje – į Sembos pusiasalį XIII a. kryžiuočiai perkėlė apie 1600 žmonių iš Suvalkų. Nuo to laiko atsirado dokumentuose dažnai minimas Sūduvių kampas (*Sabaliauskas 2002, p. 84*)

Rėda – gyvenimo būdas, laiko ratas, pasaulio tvarka (*A. Patackas, A. Žarskus, „Virsmų knyga“ 2002*. Irgi: nemažai nemoksliskumo, bet tai yra gera lingvistinė poezija).

Martynas – L. Rėzos krikšto vardas. Jonas Šliūpas (Rinktiniai raštai, 1977, p. 60, perspausdinta iš 1890 m. leistos knygos) klaidingai nurodo krikšto vardą „Jonas“, o redaktorius K. Doveika pataiso klaidą.

Skaldas – senovės islandų poetas.

Veimaro genijus – J. W. Goethe, kuriam L. Rėza parašė bent du laiškus (*A. Jovaišas 1965, p. 356 - 365*).

Varusnė, Pakalnė – Maži kaimeliai prie Rusnės (Rėza I, p. 115).

Dievo šuneliai, saulabroliai – retas astronominis reiškinys saulės laidos metu, du atspindžiai abipus šviesulio. Saulabroliu kartais vadinamas ir mėnulis.

Prūsų gentys ir lietuvių kalbužatė – Nuliūdimas dėl didelio skaudulio – lietuviai nepadėjo dvasios ir kalbos broliams per didįjį prūsų sukilimą.

Fon Štirlandas – štirijietis, iš Štirijos. Pavyzdžiui, Mindaugo karūnavimu (1253 m.) rūpinosi riteris Andrius fon Štirlandas.

Precentorius – parapijinės protestantų bažnyčios mokyklos vaikų mokytojas. Tas, kuris apeigose dainuoja anksčiau kitų, išplečia erdvę, kad visų dainavimas tilptų (lot. *præcantor*).

Kleinlittav, Mažoji Lietuva – terminas, bene pirmą kartą pavartotas Simono Grunau (Grūnavo) „Prūsų žemės kronikoje“ 1517-1526 m.

1 guldenas, 15 grašių – tokią kainą mini L. Rėza kreipimėsi (parašytame 1817.XII.23) į lietuvių literatūros bičiulius už Donelaičio „Metų“ prenumeratą, (*cit. A. Jovaišas, 334 p.*, taip pat *A. Sprindis, „Literatūra ir menas“ 1951.VIII.5*). Adresas: Dr. L. Rėza, Karaliaučius, Monetų g-vė Nr.

6